

Baiba Kačanova

Liepājas Universitāte, Latvija

Inga Bliska

Liepājas Universitāte, Latvija

PROFESIJU NOSAUKUMU SEMANTISKĀS ROBEŽAS ANĢĻU UN FRANČU VALODĀ: MĀCĪBU KONTEKSTS VIDUSSKOLĀ

Kopsavilkums. Rakstā aplūkots anġļu un franču valodas kā svešvalodas leksiski semantiskais aspekts sastatījumā mācību kontekstā. Raksta mērķis ir noskaidrot anġļu un franču leksikas semantiskās robežas vienotā tematikā „profesijas” un analizēt, kā leksiskais caurspīdīgums (*lexical transparency*) no franču valodas ietekmē anġļu valodas vārdu formu ortogrāfisko reprezentāciju skolēnu apziņā. Vārdu leksiski semantiskās analīzes pamatojumam izmantotas teorijas par leksikas apstrādi mentālajā leksikonā: franču psiholingvīsta Daniela Gonaka (*Daniel Gaonac’h*) atziņas par kognitīvo darbību leksikas piekļuvei un tās semantiskai atbilstībai, atmiņas reprezentācijas modeļi (*Judith Kroll & Erika Stewart 1994*), kā arī leksikas tīklojuma modelis bilingvālajā situācijā (*Annette de Groot 1998*, *Modèle des traits conceptuels*). No 1000 anġļu valodā visbiežāk lietoto vārdu saraksta atlasīti 46 profesiju nosaukumi un teorētiski salīdzināta vārdu semantisko struktūru atbilstība anġļu un franču valodā, no kuriem 30 ir formāli līdzīgi vārdi un 16 – semantiski tuvi, bet grafiski atšķirīgi. Leksikas semantisko struktūru analīzes rezultātā veikts praktisks pētījums, lai diagnosticētu anġļu un franču valodu savstarpējo ietekmi. Pētījums veikts divās skolās, iesaistīti 40 skolēni. Skolēniem tika doti trīs dažādi uzdevumi. Vienā uzdevumā pēc grafiskās reprezentācijas ir jānosaka profesijas nosaukuma valoda. Uzdevuma mērķis ir noskaidrot, vai skolēns prot nošķirt jau anġļu valodā apgūtos profesiju nosaukumus no to ekvivalentiem franču valodā un vai saskata abās valodās kopīgo leksiku. Otrā uzdevumā desmit profesiju nosaukumiem franču valodā jāuzraksta atbilstošs profesijas nosaukums anġļu valodā. Trešajā uzdevumā attiecīgajiem profesiju nosaukumiem jāuzraksta 3 īpašības vārdi. Pētījumā secināts, ka vairāk nekā puse skolēnu tiecas pilnībā nošķirt vārdus anġļu valodā no franču valodas, kaut arī vairāki vārdi gan formāli, gan semantiski atbilst abās valodās. Profesiju nosaukumu (*artist, doctor, chef, officer*) atveide anġļu valodā pārsvarā nesagādā grūtības, bet atsevišķu vārdu kļūdaino atveidi (*minister, judge, professor, soldier*) izskaidro franču vai latviešu valodas interference, kā arī nepietiekamas zināšanas anġļu valodas ortogrāfijā un vārda semantikā franču valodā. Secināts, ka vārdu krājuma pilnveidei nepieciešams iedevums kolokāciju (*collocation*) lietojumā katrā valodā atsevišķi.

Atslēgvārdi: anġļu valoda, franču valoda, leksiskais caurspīdīgums, profesiju nosaukumi, vārda semantiskās robežas, valodu savstarpējā ietekme.

Ievads

Latvijas valsts izglītības sistēma, īstenojot Eiropas Padomes valodu izglītības politikas mērķi, nodrošina dzimtās valodas un vismaz divu svešvalodu mācīšanas

un apguves iespējas, veicina daudzvalodību (EP rezolūcija 2006, 147). Pēdējo 4 gadu laikā skolēni izrāda pakāpeniski pieaugošu interesi par angļu un franču valodas apguvi – par to liecina Izglītības un zinātnes ministrijas Valsts izglītības satura centra arhīva materiālu dati, ka 2013./2014. m. g. angļu valodu mācās apmēram 82,99% skolēnu no kopējā skolēnu skaita, kuri mācās svešvalodas vispārizglītojošās dienas apmācības programmās (2012./2013. m. g. – 82,63%, 2011./2012. m. g. – 82,59%, 2010./2011. m. g. – 81,54% (IZM VISC 2011, 2012, 2013)), krievu valodu – 31,17%, vācu valodu – 11,29%, franču valodu – 2,14% (2012./2013. m. g. – 1,97%, 2011./2012. m. g. – 2,09%, 2010./2011. m. g. – 1,98% (IZM VISC 2011, 2012, 2013)) (IZM VISC 2014).

Valodu mācību koncepcijas īstenošanai vidusskolā aktuāla kļūst daudzvalodu pieeja, kuras pamatā ir uzskats, ka valodas apguvējs jaunās valodas uztverē meklē kopsakarības ar citām jau apgūtajām valodām un ka valodu savstarpējā ietekme parādās valodas lietojumā saziņas situācijās. Svešvalodas apguve vidusskolā noris apzināti, tas ir kognitīvs process, kurā skolēns, balstoties uz savu valodisko pieredzi, pakāpeniski veido hipotēzes par jaunās valodas sistēmas izveidi, veic leksikas pārnese un to produktivitāti pārbauda praktiskā valodas lietojumā. Jautājums par valodu kontrastīvās un salīdzinošās analīzes nozīmi valodu mācībās joprojām ir diskutējams, taču, ņemot vērā faktus, ka (1) franču valoda tipoloģiski ir diezgan attālināta no latviešu valodas un ka (2) pirmā svešvaloda latviešu skolās pārsvarā ir angļu valoda, tipoloģiski tuva franču valodai, var apgalvot, ka angļu valodas zināšanas ir izmantojamas par pamatu franču valodas kā svešvalodas mācībā, īpaši leksiski semantiskajā līmenī (Bliska, 2015, 94). Debates par pirmās valodas lomu otrās valodas apgūvē risinās jau kopš 80. gadiem, kad Eriks Kelermans (*Eric Kellerman*) un Maikls Šervuds-Smits (*Michael Sharwood-Smith*), runājot par otrās valodas apguvi, lieto hiperonīmu *translingvālā ietekme* (*cross-linguistic influence*), lai apzīmētu aizguvumus, interferenci un nozīmes pārnese (Sharwood-Smith, Kellerman, 1986).

Raksta **mērķis** ir noskaidrot angļu un franču leksikas semantiskās robežas vienotā tematikā „Profesijas” un analizēt, kā leksiskais caurspīdīgums

(*lexical transparency*) no franču valodas ietekmē angļu valodas vārdu formu ortogrāfisko reprezentāciju skolēnu apziņā.

Teorētiskais pamatojums

Teorētiskajā literatūrā, atsaucoties uz vairāku zinātnieku atziņām un modeļiem par leksikas apguvi svešvalodā, proti, radniecīgo vārdu reprezentāciju atmiņā, organizāciju mentālajā leksikonā vairākvalodu situācijā (*Lexical Representation of Cognates* de Groot 1998, *Plurilingual Lexical Organisation* Herwig 2001, *Revised hierarchical model* Kroll, Stewart 1994), secināts, ka vārdformas veido saiknes ar konceptiem, kas uzkrāti atmiņā un ka, apgūstot jaunu valodu, valodas apgūvējs uz asociāciju pamata, kā arī balstoties uz kontekstu, var izsecināt nozīmi. Tādējādi zināmā mērā svešvalodas apguve ir atkarīga no iepriekš apgūtās valodas zināšanām un prasmēm. Turklāt bieži vienas vārdformas nozīme, kas jau ir stabila valodas apgūvēja apziņā, var tikt paplašināta. Valodas uztveres procesu izpratnei daudzvalodu situācijā noder psiholingvisti Kīsa de Bota teorētiskie atzinumi (Kees de Bot 2004), ka mentālajā leksikonā runas producēšanas laikā visas valodas ir aktīvas paralēli un ka monitora darbības rezultātā ir sastopama nozīmju pārnese jeb apzināti veidota analogija ar identificējamo „objektu”, ko nosaka valodas lietotāja iepriekšējās deklarātīvās un procesuālās zināšanas. Tiek skaidrots, ka mentālais leksikons ir ilglaicīgās atmiņas daļa, kurā mentāli reprezentēti kādas valodas vārdi (Swartz 1996, 84, citēts no Fāters 2010, 2015).

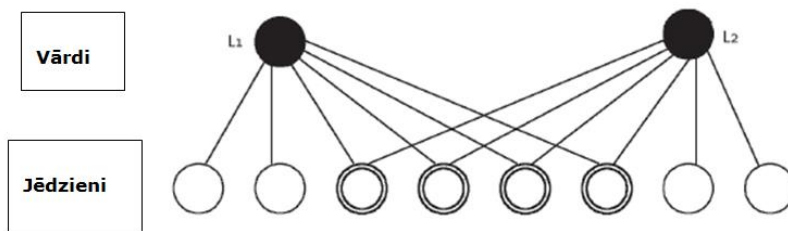
Leksika atmiņā tiek uzkrāta vairākos līmeņos, izdalot formālo un konceptuālo līmeni. Lai mentālajā leksikonā atrastu vajadzīgo vārdu, tā meklēšana un aktivizēšana notiek paralēli. Franču zinātnieks Daniels Gonaks (*Daniel Gaonac'h*) raksturo šādas divas kognitīvās darbības pakāpes:

- 1) piekļuve leksiskai vienībai: burtu un skaņu salikšana pa pāriem;
- 2) semantiskā apstrāde: tiek ņemtas vērā atlasīto elementu semantiskās iezīmes, nosakot vārda atbilstošo nozīmi konkrētajā kontekstā (Gaonac'h 1998, pp. 338–339).

Tā kā formāli līdzīgajiem vārdiem katrā valodā iespējams atšķirīgs semantiskais tīklojums, ir lietderīgi veikt vārdu semantiskās struktūras analīzi angļu un franču valodā, jo tās var uzskatīt par radniecīgām valodām (*cognate languages*) ne pēc ģeneoloģiskās valodu klasifikācijas, bet pamatojoties uz leksikas caurspīdīgumu (gandrīz divas trešdaļas angļu vārdi ir franču un latīņu cilmes) un vārdu kārtību.

Pētījumā profesiju nosaukumu nozīmju komponentu savstarpējās attiecības izpētītas sastatījumā angļu un franču valodā, ko uzskatāmi ilustrē konceptuālo pazīmju modelis (de Groot, 1998), skat. 1. attēlu. Lai arī pastāv viena vai vairāku nozīmju komponentu ekvivalence abās valodās, katrā valodā ir sava specifiska semantiskā struktūra, kas reti ir identiska abās valodās (L1 šajā konkrētajā pētījumā attiecināms uz angļu valodu un L2 – uz franču valodu). Nereti aizguvumi valodā tiek lietoti tikai vienā nozīmē.

No 1000 angļu valodā visbiežāk lietoto vārdu saraksta atlasīti 46 profesiju nosaukumi, un teorētiski salīdzināta vārdu semantisko struktūru atbilstība angļu un franču valodā, no kuriem 30 ir formāli līdzīgi vārdi ar tiešu vai netiešu semantisko atbilstību, bet 16 ir semantiski tuvi ar atšķirīgu grafisko atveidi.

1 attēls. **Konceptuālo pazīmju modelis** (Hilton, 2002, 207)

Valodas apguvējam, kura lingvistiskajā repertuārā ir vairākas valodas, jāņem vērā leksiski semantiskās atšķirības, mācību procesā veidojot pilnīgāku nozīmes reprezentāciju.

No pētījumā atlasīto profesiju nosaukumu semantiskās struktūras analīzes izriet, ka vārdi *service* ('apkalpošana'), *officer* ('virsnieks', 'policists'), *author* ('autors'), *artist* ('mākslinieks'), *lawyer* ('advokāts'), *ministre* ('ministrs'), *soldier* ('karavīrs'), *doctor* ('ārsts') ir ekvivalenti angļu un franču valodā. Viennozīmīgs vārds angļu valodā ir *chef* ('šefpavārs'), bet franču valodā tas ir daudznozīmīgs ar pamatnozīmi „priekšnieks”, „vadītājs” *chef de service* ('nodaļas vadītājs'), *chef d'entreprise* ('uzņēmuma vadītājs') un atvasinātām nozīmēm *chef d'équipe* ('komandas līderis'), *chef de cœur* ('kordiriģents') vai *chef d'orchestre* ('orķestra diriģents'), arī kā kolokācijas viens no komponentiem adjektīva funkcijā ar nozīmi „galvenais”, piemēram, *medecin-chef* ('galvenais ārsts'); *Chef de l'Etat* ('valsts galva'); tiek lietots gan kā uzruna šefpavāram restorānā, gan sastopams militārajā jomā, apzīmējot pakāpes un ieņemamos amatus. Savukārt, *chef* nozīmi angļu valodā izsaka citi leksiski semantiski varianti *chief*, *head*. Papildu nozīmes franču valodā ir arī vārdiem *expert* ('eksperts') un *acteur* ('aktieris'), piemēram, bieži lietoti vārdu savienojumi *médecin expert* ('medicīnas eksperts'), *téchnicien-expert* ('speciālists'), *expert en informatique* ('datorspeciālists'), *expert-comptable* ('sertificēts grāmatvedis'), *expert immobilier/en bâtiment* ('nekustamo īpašumu eksperts'), *un œil expert* ('lietpratējs'), *l'avis d'un expert* ('speciālista viedoklis'). Vārds *acteur* franču valodā gk. daudzskaitlī tiek lietots ar nozīmi „notikuma veidotāji”, „dalībnieki”, piemēram, *les acteurs de l'Europe* ('Eiropas veidotāji'), *les acteurs de l'administration* ('administrācijas darbinieki'), *les acteurs professionnels de la santé* ('speciālisti veselības nozarē'), *les acteurs du système éducatif* ('izglītības jomā iesaistītie', ar to saprotot „skolēni”, „vecāki”, „skolas personāls”, „vadība” u. c.). Apgūstot profesiju nosaukumus franču valodā, atsevišķiem vārdiem (*acteurs*, *chef*, *expert*), kas semantiski atšķiras no angļu valodas, būtu nepieciešams iedevums to pilnīgai nozīmju reprezentācijai kontekstā un kolokāciju lietojumā, bet ekvivalenti atvieglo leksikas apguvi, iegaumēšanu, un producējot nevajadzētu radīt pārpratumus, ja vien vārdi tiek pareizi izrunāti mutvārdos, tāpēc akcents liekams uz to izrunu.

Empīriskais pētījums

Leksikas semantisko struktūru analīzes rezultātā veikts praktisks pētījums, lai diagnosticētu angļu un franču valodu savstarpējo ietekmi. Pētījums veikts divās skolās, iesaistīti 40 skolēni. Visi pētījumā iesaistītie dalībnieki apgūst franču valodu kā trešo svešvalodu vidusskolā. Pētījuma bāze: X un Y skolas 10. un 12. klases skolēni. Pētījumā izmantota kvantitatīvā pētījuma metode.

Skolēniem tika doti trīs dažādi uzdevumi. Vienā uzdevumā pēc grafiskās reprezentācijas ir jānosaka profesijas nosaukuma valoda. Uzdevuma mērķis ir noskaidrot, vai skolēns prot nošķirt jau angļu valodā apgūtos profesiju nosaukumus no to ekvivalentiem franču valodā un vai saskata abās valodās kopīgo leksiku.

Pirmajā uzdevumā piedāvāti šādi profesiju nosaukumu 46 pāri angļu un franču valodā, kas sakārtoti alfabēta secībā. Skolēniem jāidentificē valoda pēc tā grafiskās reprezentācijas, atzīmējot (e) angļu valodas vārdam, (f) franču valodas vārdam un (e/f) vārdiem, kuru ortogrāfija abās valodās ir vienāda:

acteur, actor, administrateur, administrator, actrice, actrice, architect, architecte, artiste, artiste, astronome, astronomer, athlete, athlète, avocat, auteur, author, banquier, banker, businessman, capitaine, captain, chanteur, chauffeur, chef, chercheur, chief, coordinator, coordinateur, consultant, counselor, conseiller, criminal, criminel, dessinateur, deputy, député, doctor, docteur, drawer, driver, detective, détective, economist, économiste, éditeur, editor, engineer, entraîneur, expert, garde, gendarme, guard, guerrier, guide, homme/femme d'affaires, homme/femme politique, ingénieur, inspector, inspecteur, judge, juge, lawyer, marchand, mécanicien, merchant, mechanic, mentor, minister, ministre, musician, musicien, officer, officier, operator, opérateur, painter, peintre, pilot, pilote, photographer, photographe, physician, physicien, politician, policeman, professor, professeur, publisher, researcher, specialist, spécialiste, secrétaire, secretary, sénateur, senator, singer, soldat, soldier, scientifique, scientist, teacher, trainer, tuteur, warrior.

Pirmā uzdevuma rezultāti apkopoti 1. tabulā, skaitliski norādītas pētījuma dalībnieku atbildes izlases veidā, piemēriem, kur novērojamas tipiskākās

tendences. Tabulā nav uzskaitīti atsevišķi kļūdu gadījumi, kā arī tie vārdi, kuriem valoda norādīta pareizi un rada apjukumu. No piedāvāto vārdu saraksta identiski angļu un franču valodā ir četri vārdi: *chef* ('šefpavārs'), *consultant* ('konsultants'), *expert* ('eksperts'), *guide* ('gids'). Pārsvarā skolēni norāda, ka vārdi ir angļu valodā. 12 gadījumos skolēni norādījuši, ka profesijas nosaukums *chef* ir abās valodās, bet tikai 3 gadījumos vārds *guide*, 2 gadījumos *expert* un vienā gadījumā *consultant* tiek norādīts kā piederīgs abām valodām. Kopā 22 skolēni, t. i., vairāk nekā puse skolēnu pilnībā nošķir vienu valodu no otras, jo nevienā gadījumā nav atzīmējuši *e/f*, norādot uz vārda piederību abām valodām. 11 gadījumos skolēniem uzdevuma izpildē ir vairāk par 10 kļūdām, dažkārt, kad skolēnam nav pārlicības, tiek norādītas abas valodas, piemēram, vārdiem *architect*, *architecte* ('arhitekts'), *artist*, *artiste* ('mākslinieks'), *guard* ('sargs'), *engineer* ('inženieris').

1 tabula

Pirmā uzdevuma atbilžu apkopojums

	e	f	e/f	bez atbildes
drawer (e)	22	14	2	-
chef (e/f)	13	13	12	-
chief (e)	11	22	4	1
marchand (f)	14	22	0	2
merchant (e)	11	26	1	-
guide (e/f)	30	5	3	-
astronome (f)	14	23	1	-
astronomer (e)	22	15	0	1
businessman (e)	35	1	2	-
soldat (f)	4	33	0	1
soldier (e)	26	11	0	1
ministre (f)	5	30	3	-
minister (e)	25	7	6	-
expert (e/f)	32	2	2	-
consultant (e/f)	30	3	1	4
counselor (e)	11	25	0	2
gendarme (f)	5	31	0	2

Zemāk minētajiem piemēriem iekavās norādīts gadījumu skaits. Vairāki vārdi palikuši bez atbildes. Valoda nav norādīta arī vārdiem *chanteur* ('dziedātājs') (2), *engineer* ('inženieris') (1), *député* ('deputāts') (1), *athlete* ('atlēts') (1), *avocat* ('advokāts') (1), *gendarme* (1), *guerrier* (1),

photographe (1), *photographer* ('fotogrāfs') (1), *publisher* ('izdevējs') (1), *researcher* ('pētnieks') (1).

Pārsteidzoši, bet visvairāk gadījumos valoda norādīta nepareizi angļu valodas vārdiem, piemēram, *merchant* ('tirgotājs') – 68%, tas ir, 26 skolēni no 38 aptaujātajiem, *counselor* – 65%, tas ir, 25 gadījumi, *chief* ('priekšnieks') – 57%, tas ir, 22 gadījumi, *astronomer* ('astronoms') – 39%, tas ir, 15 gadījumi, *drawer* ('zīmētājs') – 37%, tas ir, 14 gadījumi un *soldier* ('karavīrs') – 29%, tas ir, 11 gadījumi. Tas liek domāt, ka skolēni tos neasociē ar angļu valodu. Iespējams, ka vārds *merchant* ir ar kultūrspecifisku nozīmi lietots vārds angļu valodā, bet *marchand* ir vairāk izplatīts un tipisks franču valodā. Jānorāda, ka vārds *drawer* pēc izvietojuma piedāvātajā vārdu sarakstā atradās blakus angļu valodas vārdam *driver* ar nozīmi šoferis (fr. *chauffeur*), tāpēc var pieņemt, ka to skolēni uztvēruši kā vārdu pāri. Mazāk gadījumu konstatēti, kad franču valodas vārdam norādīta piederība angļu valodai, t. i., vārdiem *marchand* 14 gadījumos un *astronome* 14 gadījumos. Grūtības franču valodas lietojumā prognozējamās vārdiem *chef* un *professeur*, jo to semantika katrā valodā ir atšķirīga.

Otrajā uzdevumā (skatīt 2. tabulu) doti 9 vārdi franču valodā, kuriem jāuzraksta atbilstošs ekvivalents angļu valodā. Uzdevuma mērķis ir noskaidrot, vai franču valoda ietekmē angļu valodas vārdu formu ortogrāfisko reprezentāciju skolēnu apziņā, respektīvi, vai skolēns, kuram šie vārdi jau ir zināmi angļu valodā, ietekmēsies no franču valodā dotā piemēra.

2 tabula

Otrā uzdevuma paraugs

Français	English
le service	
le/ la professeur	
le/ la docteur	
l'officier	
l'auteur	
l'artiste	
l'avocat	
le chef	
le/ la ministre	
le soldat	

Pirmkārt, tika secināts, ka skolēniem vairākos angļu valodā atveidotos vārdos ir ortogrāfiskas kļūdas, kuras noteikti nav radušās franču valodā doto vārdu ietekmē, bet gan pirms tam apgūstot angļu valodu. Šie gadījumi pētījumā netiks detalizēti analizēti.

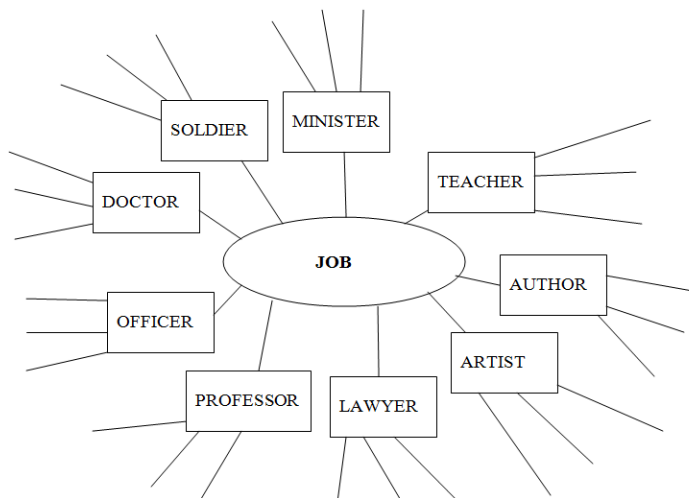
Otrkārt, var izdalīt atsevišķus vārdus, kuri skolēnu apziņā ir labi nostiprinājušies un pārpratumus neradīs, kā arī var izcelt vārdus, kurus mācot, būtu jāpievērš īpaša vērība. Piemēram, vārdu *doctor* ('ārsts') angļu valodā pareizi atveidoja visi 40 pētījumā iesaistītie skolēni. Vārds *artist* ('mākslinieks') pareizi bija 75% skolēniem, tas ir, 30 skolēniem no 40 pētījumā iesaistītajiem, *officer* ('virsnieks', 'policists') – 55%, tas ir, 22 skolēniem, *soldier* ('karavīrs') – arī 55%, bet 5%, tas ir, 2 skolēni franču valodas ietekmē rakstīja *soldat*. Franču valodā doto vārdu *le chef* angļu valodā kā *chef* ('šefpavārs') rakstīja 68%, bet *chief* ('priekšnieks') – 5%. Jāpiebilst, ka abi varianti teorētiski ir uzskatāmi par pareiziem, jo franču valodā *chef* var tikt lietots runājot gan par 'priekšnieku', gan arī 'šefpavāru', bet ar semantisko nozīmi 'priekšnieks' šis vārds, kā jau raksta teorētiskajā daļā tika rakstīts, tiek lietots biežāk. No tā var secināt, ka skolotājam īpaša uzmanība jāvelta šī vārda semantisko nozīmju skaidrošanai jau sākumā, lai turpmākā mācību procesā nerastos pārpratumi. Vārdu *minister* ('ministrs') angļu valodā pareizi atveidojuši bija 53%, tas ir, 21 skolēns, bet 12%, tas ir, 5 skolēni to atveidoja kā *ministre*, ietekmējoties no franču valodā dotā vārda. Pārsteidzoši bija tas, ka pētījumā skolēniem bija vērojama arī dzimtās valodas ietekme, atveidojot dotos franču vārdus angļu valodā, piemēram, vārdu *lawyer* ('advokāts') pareizi atveidoja 48%, tas ir, 19 skolēnu, bet 23%, tas ir, 9 skolēni rakstīja *advocat* – tas varētu būt dzimtās valodas ietekmes rezultātā. Neizprotami bija, kāpēc 20%, tas ir, 8 skolēni franču valodā doto vārdu *l'auteur* ('autors') vispār nebija tulkojuši. Iespējams, ka 20% no skolēniem nav atpazinuši šo vārdu, savukārt 43%, tas ir, 17 skolēnu, vārdu ir atpazinuši un angļu valodā uzrakstījuši pareizi *author*. Franču valodā doto vārdu *le/ la professeur*, kura semantiskā nozīme var būt gan 'skolotājs', gan 'profesors', angļu valodā kā *teacher* ('skolotājs') atveidoja 25%, tas ir, 10 skolēni, un 38% – kā *professor* ('profesors'). Arī vārdam *le/ la professeur*

tāpat kā iepriekš minētajam *le chef*, noteikti pievēršama īpaša uzmanība, tieši skatot vārdu semantiskās nozīmes dažādos kontekstos.

Trešajā uzdevumā (skatīt 2. attēlu) profesijas izkārtotas domu kartes veidolā, un skolēnu uzdevums ir ap katru no profesijām veidot nelielu semantisko lauku, kas sastāv no īpašības vārdiem, kas, viņuprāt, varētu būt raksturīgi šīs profesijas pārstāvjiem.

Pirmkārt, tika secināts, ka skolēnu vārdu krājums ir diezgan ierobežots, jo skolēni daudzviet bija atstājuši tukšumus, neko neierakstot, un daudzviet tika izmantoti jau paraugā dotie trīs vārdi: *accurate* ('precīzs', 'akurāts'), *responsible* ('atbildīgs'), *faithful* ('uzticams').

Angļu valodai ir raksturīgs fiksētu vārdu vai frāžu savienojumu jeb kolokāciju (*collocation*) biežs lietojums. Tas nozīmē, ka konkrēti vārdi vai frāzes tiek lietoti kopā – tas dzimtās valodas lietotājam izklausās dabiski, bet ne vienmēr tas tā būs angļu valodas kā svešvalodas apguvējam. Piemēram, angļu valodā tiek lietots vārdu savienojums *hard frost*, kas nozīmē 'stiprs sals vai salna' un, izejot no dzimtās valodas pozīcijas, skolēns, nezinot fiksētos vārdu savienojumus angļu valodā, teiktu *strong frost*, kur *strong* tiešais tulkojums ir 'stiprs'.

2 attēls. Trešā uzdevuma paraugs

Analizējot skolēnu izvēlētos īpašības vārdus, tie tika salīdzināti ar angļu valodā lietotiem fiksētiem vārdu savienojumiem, izmantojot Oxford Kolokāciju vārdnīcu skolēniem, kas apgūt angļu valodu (*Oxford Collocation Dictionary for students of English 2010*).

Analizējot skolēnu izvēlētos īpašības vārdus, var secināt, ka ir vārdu savienojumi, kurus skolēni angļu valodā lieto pareizi, kā dzimtās valodas lietotāji, bet ir arī veidoti vārdu savienojumi, kuru izveidei par pamatu ir latviešu valodas kā dzimtās valodas interference. Piemēram, vārdam *artist* ('mākslinieks') visbiežāk izvēlētie īpašības vārdi bija *creative* ('radošs') un *talented* ('talantīgs'), kas atbilst angļu valodas kā dzimtās valodas pareizam lietojumam. Savukārt, vārdam *minister* ('ministrs') atbilda tikai vārda *responsible* ('atbildīgs') lietojums. Turklāt vārds *responsible* kontekstā visbiežāk tiek lietots kopā ar prepozīciju *for*, piemēram, *minister responsible for environment* ('ministrs atbildīgs par apkārtējo vidi'). Skolēni bieži lietoja vārdus *honest* ('godīgs') un *smart* ('atjautīgs') savienojumā ar vārdu *minister* – tas, iespējams, attēlo latviešu mentalitātes izpratni par ministram nepieciešamām īpašībām. Gandrīz identiska situācija bija ar vārdu *officier* ('virsnieks', 'policists'), arī šajā gadījumā atbilda tikai vārda *responsible* lietojums. Skolēni vēl bija minējuši vārdus *brave* ('drosmīgs') un *strong* ('spēcīgs'). Tam par pamatu varētu būt dzimtās valodas interference. Arī vārdam *soldier* ('karavīrs') atbilda tikai viens vārds *brave* ('drosmīgs'). Skolēni vēl bija rakstījuši *strong* ('stiprs') un *faithful* ('uzticams'), bet, pēc Oxford kolokāciju vārdnīcas, savienojumā ar vārdu *soldier* precīzāk būtu lietot vārdus *good* ('labs'), *great* ('lielisks'), *trained* ('apmācīts').

Pārējiem uzdevumā iekļautajiem vārdiem *lawyer* ('advokāts'), *professor* ('profesors'), *teacher* ('skolotājs') un *doctor* ('ārsts') nebija nevienas atbilstmes. Var apgalvot, ka skolēnu vidū visbiežāk lietotais vārds bija *smart* ('asprātīgs'), jo šo īpašības vārdu skolēni bieži piedēvēja visiem augstāk minēto profesiju pārstāvjiem. Pēc Oxford Kolokāciju vārdnīcas, *smart* vietā būtu ieteicams lietot vārdus *qualified* ('kvalificēts') un *experienced* ('pieredzējis'), kas var tikt lietoti savienojumā ar visiem iepriekš minēto profesiju nosaukumiem, izņemot

professor ('profesors'), kam visatbilstošākie savienojumi ir *absent-minded* ('izkaidīgs') un *mad* ('traks', 'aizrāvis').

No šī uzdevuma analīzē gūtajiem rezultātiem var secināt, ka, lai bagātinātu skolēna vārdu krājumu, ir svarīgi vērst skolēna uzmanību uz fiksētu vārdu savienojumu jeb kolokāciju lietojumu jau pēc iespējas agrākā svešvalodas apguves posmā, jo pretējā gadījumā skolēns centīsies veidot vārdu savienojumus, balstoties uz dzimtajā valodā esošām zināšanām un priekšstatiem, izmantojot tulkošanu vārds vārdā.

Secinājumi

Novērojama tendence, ka skolēni uztver katru valodu atsevišķi un nespēj saskatīt kopsakarības. Ja arī viņi tās saskata, tad priekšroka tiek dota angļu valodai, jo tā ir pirmā svešvaloda un jau ir nostiprinājusies viņu apziņā. Nereti leksiskais caurspīdīgums rada apjukumu vārdformu mutvārdu un grafiskajā atveidē.

Vārdi ar plašu semantisko struktūru aplūkojami kontekstā katrā valodā atsevišķi, piemēram, *chef* un *professeur*.

Skolotājiem ieteicams pēc iespējas agrākā apmācības procesā vērst skolēna uzmanību uz fiksētu vārdu savienojumu jeb kolokāciju lietojumu attiecīgajā svešvalodā, lai izvairītos no neprecīzi lietotiem vārdu savienojumiem turpmākā apmācības procesā, tā bagātinot skolēna vārdu krājumu, veicinot raitāku runas plūdumu un dzimtajā valodas runātajam pietuvinātas valodas lietojumu.

Skolēnu vidū plaši lietotā īpašības vārda *smart* vietā būtu ieteicams skolēnus lietot vārdus *clever* ('gudrs'), *experienced* ('pieredzējis'), *qualified* ('kvalificēts'), *competent* ('kompetents'), *skilled* ('pasmīgs') atbilstošos savienojumos ar konkrētiem lietvārdiem.

Vārdu semantiskā nesaderība dažādās valodās veido neprecīzu konceptuālu priekšstatu. Tāpēc nepieciešama leksiski semantiskā līmeņa izpēte vairāku valodu sastatījumā.

Izmantotā literatūra

- Bliska, I. (2015). Franču valoda kā trešā valoda Latvijā: leksiski semantiskais mācību līmenis. Promocijas darbs filoloģijā. Liepāja: Liepājas Universitāte Humanitāro un Mākslas zinātņu fakultāte. Pieejams arī: http://www.liepu.lv/uploads/files/PD_Inga_Bliska.pdf.
- de Bot, K. (2004). *The Multilingual Lexicon: Modeling Selection and Control*. *The International Journal of Multilingualism*, Nr. 1 (pp. 17–32) Pieejams arī: <http://www.rug.nl/staff/c.l.j.de.bot/IJM012.pdf>.
- de Groot, A. (1998). *La Représentation lexico-sémantique et l'accès lexical chez le bilingue*. *Psychologie française* 43/4, (pp. 297–312).
- Eiropas rezolūcija (2006). Eiropas dimensija skolu mācību programmās: Eiropas Parlamenta rezolūcija par iniciatīvām papildināt skolu mācību programmas, nodrošinot piemērotu atbalstu Eiropas dimensijas iekļaušanai tajās (2006/2041(INI)). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:306E:0100:0102:LV:PDF>.
- Fāters, H. (2010) *Ievads valodniecībā*. Tulk. Ineta Balode. Rīga : Zinātne.
- Gaonac'h, D. (1998). Le Langage. *Psychologie Cognitive*. Rosny: Bréal, (pp. 327–384).
- Herwig, A. (2001). *Plurilingual Lexical Organisation: Evidence from Lexical processing in L1–L2–L3–L4 Translation*. Cenoz, Jasone, Hufeisen, Britta, Jessner, Ulrike. *Cross-linguistic Influence in Third Language acquisition: Psycholinguistic Perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters. (pp. 115–136).
- Hilton, H. (2002). Modèles de l'acquisition lexicale en L2: où en sommes nous? *Asp*, (pp. 201–217).
- IZM VISC (2011) Izglītojamo skaits, kuri apgūst angļu valodu vispārizglītojošajās dienas apmācības programmās 2010./2011.m.g. Rīga: IZM VISC [arhīva materiāli].

IZM VISC (2012) Izglītojamo skaits, kuri apgūst angļu valodu vispārizglītošajās dienas apmācības programmās 2011./2012.m.g. Rīga: IZM VISC [arhīva materiāli].

IZM VISC (2013) Izglītojamo skaits, kuri apgūst angļu valodu vispārizglītošajās dienas apmācības programmās 2012./2013.m.g. Rīga: IZM VISC [arhīva materiāli].

IZM VISC (2014) Izglītojamo skaits, kuri apgūst angļu valodu vispārizglītošajās dienas apmācības programmās 2013./2014.m.g. Rīga: IZM VISC [arhīva materiāli].

Kroll, J. Stewart, E. (1994). Category Interference in Translation and Picture Naming: Evidence for asymmetric connections between bilingual memory representations. *Journal of Memory and Language* 33, (pp. 149–174).

Oxford Collocations Dictionary for students of English (2010). Oxford: Oxford University Press.

Sharwood-Smith M., Kellerman E. (1986). Cross-linguistic influence in second language acquisition: an introduction. Eric Kellerman, Michael Sharwood-Smith. *Cross-linguistic influence in second language acquisition*. New York: Pergamon Press, (pp. 1–9).

Baiba Kačanova

Liepojas universitetas, Latvija; baiba.kacanova@gmail.com

Inga Bliska

Liepojas universitetas, Latvija; inga.bliska@liepu.lv

PROFESIJU PAVADINĪMŪ SEMANTINĒS RIBOS ANĢĻU IR PRANCŪZŪ KALBOSE: PAMOKŪ KONTEKSTAS VIDURINĒJE MOKYKLOJE

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjamas angļu ir prancūzų kalbų, kaip užsienio kalbų, leksinis semantinis aspektas lyginamųjų pamokų kontekste. Straipsnio tikslas yra išsiaiškinti angļu ir prancūzų kalbų leksikos semantines ribas vienodoje tematikoje „Profesijos“ ir išanalizuoti, kaip mokinių sąmonėje prancūzų kalbos leksinis aiškumas (*lexical transparency*) lemia angļu kalbos žodžių formų ortografinę reprezentaciją. Leksinės semantinės žodžių analizės pagrindimui panaudota leksikos apdorojimas teorijos mentaliniame leksikone: prancūzų psicholingvisto Danielio Gaonacho (*Daniel Gaonac'h*) išvados apie kognityvinę veiklą leksikos prienamumui ir jos semantiniam atitikimui, reprezentaciniai atminties modeliai (*Judith Kroll & Erika Stewart 1994*), o taip pat tinklinis

leksikos modelis dvikalbėje situacijoje (*Annette de Groot 1998*, *Modèle des traits conceptuels*). Iš 1000 dažniausiai anglų kalboje vartojamų žodžių sąrašo buvo atrinkti 46 profesijų pavadinimai ir teoriškai palygintas žodžių semantinės struktūros atitikimas anglų ir prancūzų kalboje, iš kurių 30 yra formaliai panašūs žodžiai, o 16 – semantiškai artimi, tačiau besiskiriantys grafiniu užrašymu. Nustatant anglų ir prancūzų kalbų tarpusavio sąveiką, buvo atliktas praktinis leksikos semantinės struktūros analizės tyrimas. Tyrimas vyko dviejose mokyklose, jame dalyvavo 40 mokinių. Mokiniais buvo duotos trys skirtingos užduotys. Pirmojoje užduotyje pagal grafinę reprezentaciją reikėjo nustatyti profesijos pavadinimo kalbą. Užduoties tikslas buvo išsiaiškinti, ar mokinys moka atskirti jau anglų kalba įsisavintus profesijų pavadinimus nuo jų prancūziškų ekvivalentų ir ar pastebi bendrą abiejų kalbų leksiką. Antrojoje užduotyje prie dešimties profesijų pavadinimų prancūzų kalba reikėjo parašyti atitinkamus profesijų pavadinimus angliškai. Trečiojoje užduotyje prie atitinkamų profesijų pavadinimų reikėjo parašyti po tris būdvardžius. Padaryta išvada, kad daugiau negu pusė mokinių anglų kalbos žodžius stengiasi visiškai atriboti nuo prancūziškų žodžių, nors daugelis žodžių tiek formaliai, tiek semantiškai sutampa abiejose kalbose. Profesijų pavadinimų (*artist, doctor, chef, officer*) atkūrimas anglų kalba dažniausiai nesukelia sunkumų, o klaidas, atkuriant pavienius žodžius (*minister, judge, professor, soldier*), paaiškina prancūzų arba latvių kalbos interferencija, taip pat – nepakankamos anglų kalbos ortografinės žinios ir prancūzų kalbos žodžių semantikos žinios. Daroma išvada, kad, norint tobulinti žodyną, būtina stengtis, kad kolokacijos (*collocation*) būtų vartojamos kiekvienoje kalboje atskirai.

Pagrindinės sąvokos: anglų kalba, prancūzų kalba, leksinis aiškumas, profesijų pavadinimai, semantinės žodžio ribos, kalbų tarpusavio sąveika.

Baiba Kačanova

Liepāja University, Latvia; baiba.kacanova@gmail.com

Inga Bliska

Liepāja University, Latvia; inga.bliska@liepu.lv

SEMANTIC BOUNDARIES OF PROFESSIONAL NAMES IN ENGLISH AND FRENCH IN THE CONTEXT OF A SECONDARY SCHOOL

Summary. The article deals with lexical semantic aspect of English and French as a foreign language in contradistinction to learning context. The aim of the article is to enquire lexical semantic borders in English and French within topic profession and to analyze how lexical transparency from French influence English word form orthographic representation in students' consciousness. Theories about lexis processing in mental lexicon are used to for words lexical semantic analysis: French psycholinguist Daniel Gaonach's (Daniel Gaonach's) conclusions about cognitive action in access to lexis and its semantic reference, memory representation models (Judith Kroll & Erika Stewart 1994) as well as lexical network model in bilingual situation (*Annette de Groot 1998*). Altogether 46 professions were selected from 1000 most frequently used word lists and theoretically compared semantic structure consistency of words in English and French. It is concluded that from 46 selected words, 30 words are formally similar and 16 are semantically close but graphically different. As a result of analysis of lexical semantic structures a practical research was carried out, to diagnose English and French crosslinguistic influence. The research was carried out in two schools, and altogether 40 students were involved in the research. Students were asked to do three tasks. One of the tasks is to determine the language of the given professions by their graphic representations. The aim of the task is to find out if students are able to separate already in English mastered professions from

equivalents in French and if they are able to recognise the words which are the same in both languages – English and French. The second task was to write a suitable name in English for 10 already given professions in French. The third task was to write three suitable adjectives in English for the given professions. In the research it was concluded that more than a half of students tend to fully separate words in English or in French, although some of the words formally and as well as semantically comply in both languages. Reproduction of professions artist, doctor, chef and officer in English does not make any difficulties but some words' incorrect reproduction (minister, judge, professor and soldier) can be explained by interference of French and Latvian as well as insufficient knowledge of English orthography and semantics of words in French.

Finally, it is concluded that for expansion of vocabulary, very important is input of collocations in both languages separately.

Keywords: English, French, lexical transparency, jobs, word semantic borders, crosslinguistic influence.